

ЕКОНОМІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ

УДК 911.3:314.151.3(477.82)

Сергій ПУГАЧ, Дарина ПЯТАК

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВИМУШЕНИХ МІГРАЦІЙ НАСЕЛЕННЯ З ДОНЕЦЬКОЇ, ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ ТА АР КРИМ НА ТЕРИТОРІЮ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Проаналізовано чисельність внутрішньо переміщених осіб з Донецької, Луганської областей та Автономної Республіки Крим на території Волинської області у розрізі адміністративних районів і міст обласного підпорядкування станом на кінець 2015 р. Виявлені території концентрації вимушених мігрантів. Досліджено демографічні характеристики вимушених переселенців. Показано вплив внутрішньо переміщених осіб на демографічну ситуацію у Волинській області.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, вимушені міграції, біженці, демографічна ситуація, розселення.

Постановка проблеми. Ще декілька років тому, питання про актуальність вивчення географії внутрішньо переміщених осіб на території Волинської області не мало сенсу, але на сьогоднішній день ситуація різко змінилась та постала проблема дослідження, аналізу і оцінки вимушених переміщень населення. Наша держава зіткнулася з проблемами порушення її територіальної цілісності, зовнішньої військової агресії, втратою контролю над частиною державних кордонів. Тому гостро постало питання щодо переселення мирного населення із зони потенційної небезпеки. Надзвичайно активізувалися внутрішньорегіональні міграції населення, які фактично є потоками біженців. Кількість переселенців на території Волинської області постійно зростає, що здійснює певний вплив на демографічну ситуацію в області. Саме тому тематика є актуальною і такою, що потребує подальших досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні український інформаційний простір переповнений різноманітними звітами, доповідями, статтями, репортажами з проблем внутрішньо переміщених осіб. Серед науковців питаннями вимушених міграцій та біженців займалися О.А. Малиновська, Е.М. Лібанова, С.І. Пирожков, О.І. Піскун, І.М. Прибиткова, О.В. Позняк, О.Г. Пуригіна, У.Я. Садова, С.Е. Сардак, В.С. Стешенко, Ю.І. Римаренко, С.Б. Чехович та ін. Проте тема внутрішньо переміщених осіб зі сходу та півдня України є новою та недостатньо вивченою для української суспільної географії. Географічні дослідження вимушених міграцій населення та біженців на території Волинської області ще не проводилися.

Метою дослідження є виявлення геопросторових особливостей розселення внутрішньо переміщених осіб з Донецької, Луганської областей та АР Крим по території Волинської області та їх вплив на формування загальної

геодемографічної ситуації в області.

Виклад основного матеріалу. Станом на початок 2016 р. політична ситуація в Україні характеризується як нестабільна, перш за все тому, що порушена територіальна цілісність держави, відбулося силове захоплення частини території. Нинішню ситуацію можна розцінювати як ситуацію «поліконфліктності» – синтезу різних конфліктів, де внутрішні політичні конфлікти переплітаються з зовнішніми, реальні з надуманими. Український конфлікт вийшов за межі національної та правової системи, що зумовлює великі складнощі його розв'язання.

Через неспроможність дати відсіч агресору, Україна переживає важкі часи, адже захоплені розвинені у промисловому відношенні, високоурбанізовані частини Донецької та Луганської областей, та один із найбільших рекреаційних регіонів країни – АР Крим.

Після анексії Криму та введення російських військ до Донбасу для мільйонів мирних жителів, які проживали на цих територіях, виникла небезпека загрози життю та здоров'ю, різко погіршилося соціально-економічне становище.

Можна стверджувати той факт, що за два роки воєнних дій значна частина Донецької та Луганської областей практично вщент знищені і не придатні для нормального проживання людей. Внаслідок постійних обстрілів пошкоджено багато будівель, споруд, об'єктів інфраструктури, характерні постійні перебої з водо-, електро- та газопостачанням, знищенні автомобільні шляхи. Із окупованими територіями практично призупинилося транспортне (насамперед залізничне) сполучення, підприємства або закриваються, або працюють не на повну потужність, населення не отримує соціальні гарантії, існує проблема із постачанням продовольства.

Проблема ускладнюється тим, що на оку-

пованих територіях поруч з реальними військовими діями ведеться також інформаційна війна. Населенню нав'язують та пропагують інформацію, яка не відповідає дійсності, що ще більше ускладнює перебіг подій на сході.

Страх за своє життя та життя близьких людей, спонукає людей залишати окуповані території та шукати захисту на підконтрольних Україні регіонах. Ситуація, яка зараз склалася в Україні, несе в собі масу соціальних, економічних, демографічних, та психофізіологічних проблем, розв'язати які надзвичайно складно. Держава повинна подбати про надання вимушеним переселенцям місць проживання, забезпечити належні умови працевлаштування та навчання, надати матеріальну та соціальну допомогу. У зв'язку із складним соціально-економічним становищем в Україні, проблеми внутрішньо переміщених осіб вирішуються не у повній мірі. Причому невирішеними залишаються не тільки економічні, а й психосоціальні проблеми (втрата життєвих цінностей, адаптація біженців, сприйняття переселенців місцевим населенням тощо).

Однією із найперших проблем суспільно-географічного дослідження внутрішньо переміщених осіб є визначення їх кількості. Внаслідок зовнішньої військової агресії було окуповано близько 8% території країни, на якій проживало понад 5,8 млн осіб. Особливо напружено склалася ситуація на частині території Донецької та Луганської областей, звідки й спрямований основний потік переселенців. До війни на окупованій нині території Донбасу проживало понад 3,8 млн осіб. Не менше 50% з них були змушені покинути місце свого постійного проживання і переміститися на не окуповану територію України, а також до Російської Федерації [3]. Чисельність внутрішньо переміщених осіб на території України за оцінками різних експертів коливається від 1 до 1,5 млн осіб [2; 3]. Ще близько 1 млн осіб перемістилися на територію РФ (за даними російський ЗМІ – 3! млн осіб).

За даними Департаменту соціального захисту населення Волинської обласної державної адміністрації, на кінець 2015 р. у Волинській області нараховувалося 4490 внутрішньо переміщених осіб (2481 родина) зі сходу та півдня України. З Донецької області прибуло 2283 особи (50,8% вимушених мігрантів), з Луганської області – 1831 особа (40,8%), з Автономної Республіки Крим прибуло 376 осіб (8,4%).

Проаналізуємо структуру вимушених переселенців. Найперше звертає увагу різке переважає жінок (62,9% без урахування

дітей) над чоловіками (37,1%). Це пояснюється тим, що багато чоловіків-переселенців не реєструються у Департаменті соціального захисту (можливість отримати більші соціальні виплати, побоювання мобілізації). Діти складають 28,8% (1293 осіб) із загальної чисельності внутрішньо переміщених осіб. Порівняно невисока частка дітей пояснюється найгіршими показниками народжуваності східних областей в межах України у останні роки. Особи пенсійного віку складають 27,3% (1066 осіб) міграційного потоку, інваліди – 3,5% (155 осіб). Звертає увагу велика кількість родин – 2481, та невеликий середній розмір сім'ї – 1,8 осіб.

Таким чином з Донецької області прибуло 2283 осіб (1244 родини), з них 1035 жіночої та 572 чоловічої статі. Кількість осіб пенсійного віку становить 539 осіб, люди, які потребують особливої уваги та догляду – 84 особи, діти віком 0-6 років – 301 особа, 7-18 років – 375 осіб.

З Луганської області на території Волині прибуло 1011 родин з кількісним показником 1831 особа: жіночої статі – 840 осіб, чоловічої – 500 осіб. Кількість людей пенсійного віку становить 492 особи, дітей – 491 особа, люди з обмеженими можливостями – 66 осіб.

Найменша кількість людей переселилася з Автономної Республіки Крим – 376. Це пояснюється відсутністю військових дій та території півострова. Кількість осіб жіночої статі – 137, чоловічої – 113, дітей – 126, людей з обмеженими можливостями – 5.

Проаналізувавши статистичні дані, можна зробити висновки, що найбільша кількість переселенців на території Волинської області спостерігається у найбільших містах, а саме у м. Луцьку (36,1% усіх внутрішньо переміщених осіб), м. Ковелі (9,2%) та м. Нововолинську (8,6%) (рис. 1). На вказаних 3 міста обласного підпорядкування припадає 53,9% внутрішньо переміщених осіб у Волинській області. Велика кількість біженців спостерігається також у прилеглих до м. Луцьк Луцькому (4,7%) та Ківерцівському (5,2%) районах, та одному із найрозвиненіших районів області – Горохівському (3,8%). Це пояснюється тим, що вимушені мігранти прибувають із високоурбанізованих Донецької та Луганської областей, де частка сільського населення невисока. Відповідно, біженці намагаються «вибрати» умови проживання, максимально схожі на ті, які вони залишили.

Наявністю великої кількості внутрішньо-переміщених осіб на території поліських (Ратнівського (4,3%), Любешівського (4,0%) та

Маневицького (3,6 %) та Камінь-Каширського (2,8%)) районів пояснюється їх загальною величиною (у межах Волинської області) чисельністю населення та, можливо, наявністю родинних зв'язків. Населення поліської зони масово емігрувало у 1950-70 рр., у тому числі й на освоєння шахт Донбасу.

Отже, в переважній більшості вимушені мігранти поселяються у містах та районних центрах, що мають вигідне суспільно-географічне положення, розвинуту соціально-економічну інфраструктуру, тяжіють до обласного центру або до кордонів з іншими країнами та областями.

Найменша кількість вимушених мігрантів зосереджена у мало населених Локачинському (0,80%), Іваничівському (0,91%), Старовижівському (1,00%), Володимир-Волинському (1,20%), Шацькому (1,34%), Турійському (2,09%) районах. Низький показник зосередження переселенців у цих районах можна пояснити тим, вони є віддалені від обласного центру, недостатньо розвинуті у соціальному та економічному аспектах. Для населення, головною передумовою вибору місця поселення є тяжіння до міст, де можна працевлаштуватися за фахом, або ж отримати нову кваліфікацію, можливість отримувати якісне медичне обслуговування та ряд інших чинників.

Найвища частка внутрішньо переміщених осіб у загальній структурі населення адміністративно-територіальних одиниць Волинської області спостерігається у м. Луцьк (74,6 осіб на 10 000 наявного населення), м. Нововолинськ (66,9 осіб), м. Ковель (59,6 осіб) та Любешівському районі (49,4 осіб).

У семи адміністративних районах кількість внутрішньо переміщених осіб на 10 000 населення коливається в межах 30-40 осіб. Це Шацький (35,4), Турійський (35,7), Рожищенський (33,6), Ратнівський (36,8), Луцький (33,0), Ківерцівський (36,3), Горохівський (32,9) райони. Географічно це переважно південно-східна та північно-західна частини області

Нижче ніж у середньому по області (20-30 осіб на 10 000 населення) чисельність вимушених мігрантів у м. Володимир-Волинський (28,8), Володимир-Волинському (21,2), Ковельському (27,4), Любомльському (28,6) та Маневицькому (29,4) районах. Географічно це переважно західна та східна частини області.

Менше 20 осіб переселенців на 10 000 населення спостерігається у Камінь-Каширському (19,9), Локачинському (16,1), Старовижівському (14,8) та Іваничівському (12,8) районах. Географічно це переважно північна

та південно-західна частини області.

Проаналізуємо вплив внутрішньо переміщених осіб на демографічну ситуацію у Волинській області. Згідно офіційних статистичних даних – 43,1 осіб на 10 000 осіб у середньому по області (4,3 %), такі показники не можуть суттєво впливати на демографічну ситуацію. Проте, якщо врахувати незареєстрованих осіб (за оцінками експертів їх у 2 рази більше) та ймовірність появи нових потоків мігрантів, внаслідок загострення бойових дій, вплив внутрішньо переміщених осіб на демографічну ситуацію в області може виявитися суттєвим. Область може отримати кілька десятків тисяч молодого, демографічно активного населення, що є актуальним, оскільки в 2015 р. у Волинській області вперше за багато років зафіксовано природне скорочення населення.

Розглянемо структуру внутрішньо переміщених осіб у розрізі адміністративних районів та міст обласного підпорядкування Волинської області. У більшості районів та міст переважають вихідці з Донецької області. Особливо висока їх частка у Рожищенському (81,1%), Шацькому (61,7%), Луцькому (60,5%), Маневицькому (60,0%), Любомльському (60,2%), Любешівському (59,6%), Ратнівському (58,3%) районах. Найменша частка донеччан у Старовижівському (37,8%), Локачинському (38,4%), Камінь-Каширському (36,2%) та Володимир-Волинському (27,8%) районах.

Вимушені мігранти з Луганської області переважають у Камінь-Каширському (60,6%), Володимир-Волинському (57,4%), Іваничівському (56,1%), Локачинському (55,6%), Старовижівському (53,3%), Горохівському (47,7%) районах. Географічно це два ареали – південно-західна частина області та північніше центру (рис. 1). У решті адміністративно-територіальних одиниць частка луганчан становить 30-40%. Найменше вихідців з Луганської області у Рожищенському районі (14,4%).

Найбільший відсоток переселенців з Автономної Республіки Крим спостерігається у Володимир-Волинському (14,8%), Турійському (11,7%) районах, містах Луцьк (12,3%) та Ковель (11,4%). Проте абсолютна їх чисельність не велика, а 73,4% від загального числа вимушених мігрантів з АР Крим проживає у містах обласного підпорядкування.

Для вирішення проблем, зумовлених вимушеними міграціями населення на територію Волинської області зі сходу та півдня України, необхідна комплексна програма, узгоджена на загальнодержавному, регіональному та локальному рівнях. Місцевими органами влади у

Волинській області постійно здійснюється відповідна робота для забезпечення соціального захисту, медичного обслуговування, пенсійно-

го забезпечення, виплати адресної щомісячної допомоги переселенцям.

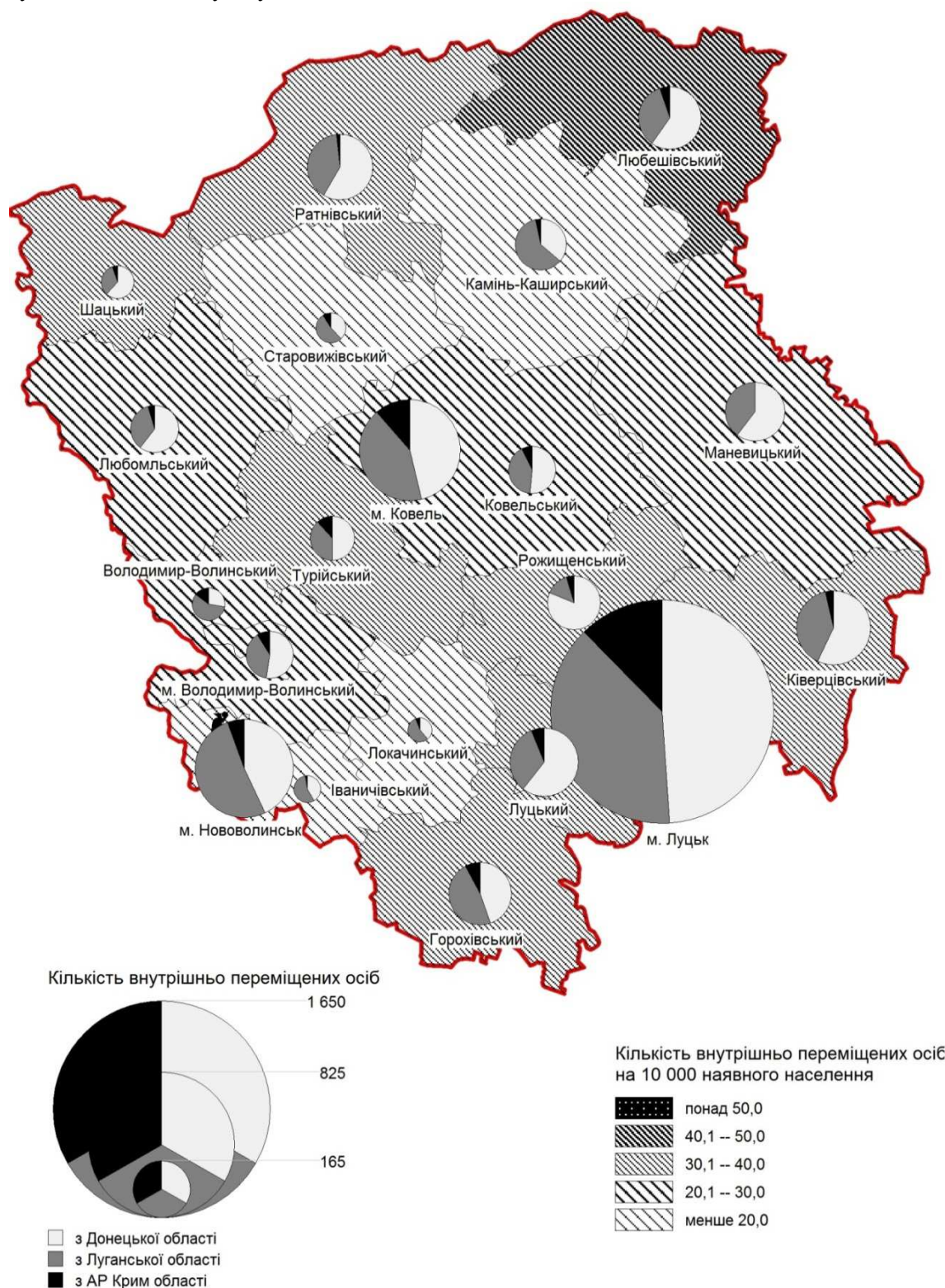

Рис. 1. Розподіл внутрішньо переміщених осіб з Донецької, Луганської областей та АР Крим по території Волинської області (станом на кінець 2015 р.)

Основною проблемою залишається відсутність достатньої кількості місць для розміщення громадян. На сьогодні в області вдалось створити 634 місця для переселенців, з урахуванням місць для тимчасового проживання. Із

них 150 місць виділили в санаторії «Згорани» та 446 – в приватному секторі з мінімальними умовами, необхідними для проживання [1]. Але, враховуючи те, що ситуація на сході України залишається складною, населення

постійно прибуває на територію Волинської області, місцеві органи виконавчої влади повинні активно працювати в напрямку пошуку місць для проживання та працевлаштування переселенців.

Висновки. На територію Волинської області постійно прибувають переселенці із Донецької, Луганської областей та Автономної Республіки Крим. Станом на 25.12.2015 р. їх офіційна чисельність на території області становила 4490 осіб. В переважній більшості вимушені мігранти заселять міста та районні

центри, що мають вигідне суспільно-географічне положення, розвинуту соціально-економічну інфраструктуру, тяжіють до обласного центру або до кордонів з іншими країнами та областями. Вплив переселенців на демографічну ситуацію у Волинській області поки що незначний. Для ефективної соціально-демографічної політики необхідно продовжувати дослідження територіальних переміщень внутрішньо переміщених осіб з метою розробки програм соціальної допомоги та адаптації населення зі сходу.

Література:

1. Волині ніде розмішувати переселенців // Інформаційне агентство Волинські Новини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.volynnews.com/news/authority/na-volyni-nide-rozmishchuvaty-pereselentsiv>.
2. Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри: понятійний апарат, концептуальні підходи, теорія та практика: енцикл. / за ред. Ю. Рымаренка. – К.: Довіра, 1998. – 912 с.
3. Осаволук А. Звіт «Забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб в Україні» // Фундація "Відкритий Діалог" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.odfoundation.eu/a/6740,zvit-zabezpechennya-prav-vnutrishno-peremishchenih-osib-v-ukrayini>.
4. Регіональними штабами ДСНС зареєстровано понад 1 млн. 18 тис. внутрішньо переміщених осіб // Офіційний інформаційний портал Державної служби України з надзвичайних ситуацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mns.gov.ua/news/46488.html>.

References:

1. Volyni nide rozmishchuvaty pereselenciv // Informacijne agentstvo Volynski Novyny [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.volynnews.com/news/authority/na-volyni-nide-rozmishchuvaty-pereselentsiv>.
2. Migracijni procesy v suchasnomu sviti: svitovij, regional'nyj ta nacional'nyj vymiry: ponjatijnyj aparat, konceptual'ni pidhody, teorija ta praktyka : encykl. / za red. Ju. Rymarenka. – K.: Dovira, 1998. – 912 s.
3. Osavoljuk A. Zvit «Zabezpechennja prav vnutrishn'o peremishhenyh osib v Ukrai'ni» // Fundacija "Vidkrytyj Dialog" [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://ua.odfoundation.eu/a/6740,zvit-zabezpechennya-prav-vnutrishno-peremishchenih-osib-v-ukrayini>.
4. Regional'nymy shtabamy DSNS zarejestrovano ponad 1 mln. 18 tys. vnutrishn'o peremishhenyh osib // Oficijnyj informacijnyj portal Derzhavnoi' sluzhby Ukrai'ny z nadzvychajnyh sytuacij [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.mns.gov.ua/news/46488.html>.

Аннотация:

Сергей Пугач, Дарина Пятак. ОБЩЕСТВЕННО-ГЕОГРАФИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ВЫНУЖДЕННЫХ МИГРАЦИЙ НАСЕЛЕНИЯ ИЗ ДОНЕЦКОЙ, ЛУГАНСКОЙ ОБЛАСТЕЙ И АР КРЫМ НА ТЕРРИТОРИЮ ВОЛЫНСКОЙ ОБЛАСТИ.

В статье проанализированы численность и территориальное распределение внутренне перемещенных лиц из Донецкой, Луганской областей и Автономной Республики Крым по территории Волынской области. В конце 2015 г. в Волынской области насчитывалось 4490 внутренне перемещенных лиц с востока и юга Украины: из Донецкой области прибыло 50,8 % вынужденных мигрантов, из Луганской области – 40,8 %, из Автономной Республики Крым – 8,4 %.

В демографической структуре мигрантов резко преобладают женщины (62,9 %), дети составляют 28,8 %, лица пенсионного возраста – 27,3 %, инвалиды – 3,5 %. Средний размер семьи – 1,8 человек.

Наибольшее количество переселенцев на территории Волынской области наблюдается в городах Луцк (36,1 %), Ковель (9,2 %), Нововолынск (8,6 %), а также Киверцевском (5,2 %), Луцком (4,7 %), Ратновском (4,3 %), Любешовском (4,0 %), Гороховском (3,8 %), Маневецком (3,6 %) районах. Мигранты останавливаются в городах и районных центрах, которые имеют выгодное общественно-географическое положение, развитую социально-экономическую инфраструктуру, тяготеют к областному центру или к внешним границам области с другими странами или областями.

Средняя численность вынужденных мигрантов в расчете на 10 000 наличного населения составляет 43,1 человек. Наивысший этот показатель в г. Луцк (74,6), г. Нововолынск (66,9), г. Ковель (59,6), а также Любешовском районе (49,4). Самый низкий – в Камень-Каширском (19,9), Локачинском (16,1), Старовыжевском (14,8), Иванововском (12,8) районах. Влияние внутренне перемещенных лиц на демографическую ситуацию в Волынской области пока что незначительное.

Ключевые слова: внутренне перемещенные лица, вынужденные миграции, беженцы, демографическая ситуация, расселение.

Abstract:

Serhiy Puhach, Darina Piatak. THE HUMAN-GEOGRAPHICAL CHARACTERISTICS OF FORCED MIGRATION FROM THE DONETSK, LUHANSK REGION AND AR CRIMEA IN THE VOLYN REGION.

In the article a quantity and spatial distribution of the internally displaced persons from the Donetsk, Luhansk

regions and the Autonomous Republic of Crimea on the territory of Volyn region are analyzed. At the end of 2015 in the Volyn region, there were 4,490 internally displaced persons from the east and south of Ukraine: from the Donetsk region arrive 50.8% of forced migrants, from the Lugansk region – 40.8%, from the Autonomous Republic of Crimea – 8.4%.

In the demographic structure of migrants strongly dominated by women (62.9%), children account for 28.8%, persons of pension age – 27.3%, people with disabilities – 3.5%. The average family size is 1.8 persons.

The most migrants on the territory of Volyn region are observed in the cities Lutsk (36.1%), Kovel (9.2%), Novovolynsk (8.6%), and also in Kivertsy (5.2%), Lutsk (4.7%) Ratne (4.3%), Lyubeshiv (4.0%), Gorokhiv (3.8%), Manevychi (3.6%) districts. Migrants settle in the cities and towns, which have a favorable human-geographical position, well-developed socio-economic infrastructure, gravitate to the regional center or external borders with other countries or regions.

The average number of forced migrants per 10,000 actual population is 43.1 people. The highest index are in the cities of Lutsk (74.6), Novovolynsk (66.9), Kovel (59.6), and in Lyubeshiv district (49.4). The lowest are in Kamin-Kashyrskij (19.9), Lokachi (16.1), Stara Vyzhivka (14.8), Ivanychi (12.8) districts. The influence of internally displaced persons on the demographic situation in the Volyn region is insignificant.

Key words: internally displaced persons, forced migration, refugees, demographic situation, settlement pattern.

Рецензент: проф. Заставецька О.В.

Надійшла 11.04.2016р.

УДК 911.3:33(477.51)

Олена АФОНІНА, Ірина ФІЛОНЕНКО

АНАЛІЗ ГАЛУЗЕВОЇ СТРУКТУРИ КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО КОМПЛЕКСУ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті розглянуто головні складові культурно-освітнього комплексу Чернігівської області – освітню та культурну підсистеми. За досліджуваній період відбулося значне скорочення мережі навчально-виховних закладів різних форм і типів, що обумовлено падінням попиту на освітні послуги внаслідок зменшення кількості основних споживачів. Виявлено територіальні відмінності у розвитку закладів освіти в межах низових адміністративних районів Чернігівської області. Результати аналізу фіксують значне звуження мережі бібліотечних закладів, закладів клубного типу та демонстраторів фільмів. Збільшення кількості музейних закладів пояснюється тим, що це багатofункціональний інститут який відіграє ключову роль у культурному та ідеологічному житті сучасного суспільства.

Ключові слова: культурно-освітній комплекс, освітня підсистема, культурна підсистема.

Постановка проблеми. Функціонування культурно-освітнього комплексу пов'язане із задоволенням особливих соціальних потреб. Можливості їх задоволення обумовлені соціальним положенням людини або соціальної групи, а також характером існуючих суспільних відносин. Ступінь задоволення потреб визначає рівень і якість життя тієї або іншої людини, сім'ї, соціальної групи та ін. Це узагальнюючі показники досягнутого рівня добробуту людей і ефективності функціонування його соціальної сфери. Саме на це повинна бути спрямована соціальна політика держави.

В Україні прийнята система законодавчих актів щодо розвитку сфери освіти та культури. Але разом з тим проблеми подолання територіальних відмінностей у наданні якісних культурно-освітніх послуг усім громадянам країни та пом'якшення територіальних диспропорцій у задоволенні потреб господарства у фахівцях різних спеціальностей залишаються невирішеними. Тому актуальність дослідження зазначених проблем зростає.

Мета – провести галузевий аналіз культурно-освітнього комплексу на прикладі Чернігівської області.

Виклад основного матеріалу. Під час дослідження будь-якого складного географічного об'єкту найважливішим аспектом є вивчення його структури. Без відомостей про структуру неможливо вивчити особливості поєднання різних елементів у суспільно-територіальному комплексі, обґрунтувати проблеми його формування та функціонування.

Як зазначає Наталія Флінта, культурно-освітній комплекс – це сукупність закладів, установ, підприємств, організацій і органів управління, що здійснюють виробництво, розподіл, збереження та організацію споживання товарів і послуг культурного й освітнього призначення з метою забезпечення відповідних потреб населення. Культурно-освітній комплекс, як системний об'єкт, має свою структуру. Вона відображає його якісні сторони та взаємозв'язки між різними складовими [2]. Однією із складових культурно-освітнього комплексу є *освітня підсистема*.

На початок 2014 р. мережа закладів освіти Чернігівщини представлена 1076 навчальними закладами різних типів.

Мережа дошкільних закладів освіти Чернігівської області включає 426 одиниць. Про-